

בְּאֵלֵהֶם נַעֲשֶׂה-חֵיל וְהוּא יְבוֹס צְרִינוּ:

היבטים לשוניים בפרשת שמות פג

דקדוקי קריאה והזרחה לקורא בפרשת שמות בהפטרה ובראשון של וארא

א ג יִשְׁשַׁכֶּר: יש לקרוא יִשְׁכָּר, השי"ן השנייה כאילו אינה קיימת
א י הָבֵה נְתַחֲכֶמָה: הנו"ן רפויה ¹
א יא עֲנִתוּ: יש להדגיש את הנו"ן, לשון ענוי.
רַעַמְסִס: העי"ן בפתח והמ"ם בשוא נח. במקומות האחרים העי"ן בשוא נח והמ"ם בשוא נע
א טו יח כ לְמִלֵּדָת לְמִלֵּדָת לְמִלֵּדָת: השוא במ"ם נח למרות הגעיא בלמ"ד ²
א טז וַחֲפִיה: מלעיל, הטעם בחי"ת, והי"ד רפויה ללא דגש. המילה כולה קמוצה
א יז וַתִּירָאן: האל"ף נחה אינה נקראת כאילו כתוב וַתִּירָן מי שקורא את האל"ף ותראינה עובר למשמעות ראייה במקום יראה. הַמִּלֵּדָת הַמִּלֵּדָת: השוא במ"ם נח למרות הגעיא בה"א
א יח עליית שני
א יט הַמִּלֵּדָת: המ"ם ללא דגש ובשוא נח, אין געיא בה"א
א כ וַיִּטֹּב: הי"ד הראשונה בצירי ולא בחירק, השנייה נחה – לא מבוטאת
א כא כִּי-יִרְאוּ: הר"ש בשווא נע, הקורא בשווא נח משבש את המשמעות
ב ג הַצְּפִינוּ: הצד"י דגושה ובשוא נע, אין דגש בפ"א. תָּבַת גְּמָא: טעם נסוג אחור לתי"ו הראשונה. וַתַּחְמְרָה בַּחֲמֵר: אין מפיק בה"א ולכן הבי"ת אחריה רפה ³
ב ז הָעֵבְרִית: הר"ש בחירק חסר והי"ד אחריה בדגש חזק וחולם (אין לקרוא כאילו יש שם אל"ף)
ב ט וַאֲנִי אֲתֵן אֶת-שְׁכָרְךָ: טעם טפחא בתיבת וַאֲנִי
ב יא עליית שלישי
ב יד הִלְהַרְגְנִי: הלמ"ד ללא דגש ובשוא נח, הה"א השניה בקמץ חטוף (קטון)
ב יז וַיִּגְרְשׁוּם: הר"ש בשוא נע לא בחט"ף ⁴
ב כ וַיֹּאכַל לֶחֶם: טעם נסוג אחור ליר"ד
ב כב נְכַרְיָה: הנו"ן בקמץ קטן, הר"ש בחירק חסר והי"ד אחריה בדגש חזק
ב כד אֶת-אַבְרָהָם אֶת-יִצְחָק וְאֶת-יַעֲקֹב: על פי רוב מוטעם טפחא, מרכא סו"פ ⁵
ג א עליית רביעי

¹ לפי כללי "אתי מרחיק" האות הראשונה מודגשת רק כשהיא מוטעמת. כאן יש בנ"ן געיא, ואין בו די להדגיש.

² תנ"ך ברויאר מוסד הרב קוק עמו' תד, וספר טעמי המקרא עמ' 199.

³ בניגוד להמשך פס' ח וַתֹּאמֶר-לָהּ בַת-פְּרָעָה שאז המפיק סוגר את ההברה האחרונה של התיבה הראשונה

⁴ גם בכ"י לנינגרד אין געיא

⁵ על פי תורה קדומה: הטפחא בתיבת 'את-יצחק', אבל לא נתקבל כך.

ג ב וִירָא: במלרע, הטעם בוא"ו אך ההטעמה ברי"ש

ג ז אַת-עֵנְי: העי"ן בחטף קמץ והטעם בנו"ן. נְגַשְׁיוּ: הגימ"ל בשווא נע והשי"ן שמאלית, בדומה לו גם בהמשך ה ו אַת-הַנְּגִשִּׁים

ג ח וְלֵהֶעֱלֹתוֹ: ול-ה-ע-לתו, למ"ד שווא נח, געיה בה"א, עי"ן בחטף⁶

ג ט בָּאָה: הטעם בבי"ת מלעיל לשון עבר

ג יא אָנְכִי: הטעם המפסיק משנה את ההטעמה למלעיל

ג יג וְאָמְרוּ-לִי: געיה באל"ף

ג טו כָּה-תֹאמְרוּ: כָּה מוקף ולא במונח

ג טז עליית חמישי

ג יח הַעֲבָרִים: הרי"ש בחירק חסר והי"ד אחריה דגושה ובחירק מלא, אין לקרוא 'העברים'

ג כ נִפְלְאֹתַי: הת"ו בפתח ולא בקמץ. אין להשיגח בקמץ של "קורן" או סימנים⁷ וכד'. אֶעֱשֶׂה: עיין בפרשת ויחי. העי"ן בחטף סגול ואין להשיגח בשווא של קורן והנגררים אחריו⁸

ג כא הָעַם-הַזֶּה: געיה בה"א הראשונה

ג כב תִּלְכוּן: מלרע

ג ד וַיִּחַזַק בּוֹ: המילים אינן מוקפות, הטעם נסוג ליר"ד

ג ו הֵבֵא-נָא: געיה בה"א

ג ז שָׁבָה: מלעיל

ג ט הֵיִאָר: יו"ד בשווא נח

ג יא מִי שָׁם פֶּה לְאָדָם: מונח מונח זרקא סגול, אין להחליף את המונח השני במקף ולחבר את שתי התיבות אלא יש להרחיב

ג טז וְהָיָה הוּא: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה. תְּהִיָּה-לּוֹ: געיה בתי"ו. לְאֱלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת

ג יח עליית ששי

ג אֲלֹכָה נָא: טעם נסוג אחור לאל"ף במונח (לא מוקפת) והלמ"ד בשווא נע ולא בחטף⁹

ג יט הַמְּבַקְשִׁים: המ"ם בשווא נע, הקו"ף בשווא נח וללא דגש

ג כג שֶׁלַח: יש להקפיד להדגיש את הלמ"ד, לשון צווי (פיעל) ולא לשון עבר (קל)

ג ד לא אַת-עֵנְיִם: עי"ן בקמץ קטן, נו"ן בשווא נח ויר"ד בקמץ. יש לקרא עוֹנֵי-גַם

⁶ במילה זו כיון שיש געיא-מתג בוי"ו בראש המילה, לא סומנה געיא בהמשך. אבל זה מקום ראוי לגעיא בגלל החטף שאחריו וריחוקו מהטעם.

⁷ בתשובה לשאלה, נפוצים תיקוני סופרים וקוראים שונים. רובם על פי תנ"ך קורן, בלא יודעים שהמהדורות על פי כא"צ של ברויאר ומפעל הכתר בר אילן מדויקים לאין ערוך יותר מקורן, וכמו שהוסבר כאן כבר כמה פעמים. לכן כשאני כותב "קורן" כוונתי בו זמנית גם לסימנים (בעיקר במהדורותיו הראשונות) ולעיתים גם לאיש מצליח וכד', ונתקיים בהם: "וכשל עוזר ונפל עזור". יש תיקון קוראים מתוקן בהוצאת חורב לפי ברויאר.

⁸ יש עדות לכך שבכתר אר"ץ העי"ן בחטף סגול, ראה בגליון שמות סט

⁹ על פי רוב תיבה 'נא' מוטעמת ברביע, על פי תורה קדומה, זקף

ה א עליית שביעי
ה ג גִּלְכָּה זָא: טעם נסוג אחור לנו"ן והלמ"ד בשווא נע
ה יג כָּלוּ: במלרע ודגש חזק בלמ"ד
ה כא יֵרָא: הטעם ביו"ד מלעיל
ה כב עליית מפטיר
לָמָה הִרְעַתָּה: הטעם במ"ם ללא דגש ואולם בהמשך לָמָה זָה: הטעם בלמ"ד והמ"ם דגושה
ו א עֲתָה: יש להקפיד על קריאה בעי"ן, קריאה באל"ף במקומה, משנה את המשמעות
הפטרת שמות נוסח אשכנז ישעיה כז:
כז ז הַכְמַכַּת: ה"א בפתח וכ"ף דגושה
כז ח בְּסֵאֶסְאָה: הסמ"ך השנייה בשווא נע, לא לקרותה כמו חולם ¹⁰ בְּשִׁלְחָה: הלמ"ד רפויה במדויקים ¹¹ ולכן היא בשווא נח, ה"א במפיק
כז יג וְהַנְדָּחִים בְּאַרְץ: לא "מארץ"
כח ב בֵּיד: לא בֵּיד
כח ד צִיצֵת: הצד"י השניה בפתח ¹² . כְּבֹרָה: מפיק בה"א
כח ו שְׁעָרָה: העי"ן בשווא נח לא בחטף
כח ז שָׁגוּ תָעוּ שָׁגוּ תָעוּ שָׁגוּ פָקוּ: כולן מלרע
נוסח עדות המזרח ירמיה א:
א א יִרְמִיָּהוּ: המ"ם בשווא נע למרות מה שנהוג בקרב הרבה אנשים לקרוא כאילו יש שם חירק
א ב לְמַלְכוֹ: המ"ם בקמץ קטן
א ג בֶּן-יֵאֱשִׁיָּהוּ: השי"ן בחירק חסר והי"ד דגושה וקמוצה, נכון הדבר גם לגבי צִדְקִיָּהוּ
א ה אֶצְרָךְ: הצד"י בקמץ קטן והרי"ש בשווא נח
ראשון של וארא:
ו ו שני במנחת שבת
ו ז לֵאלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת
ו י שלישי במנחת שבת

הרב אליעזר פולאיס נר"ו. **וּבְנוֹ יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְעוּ**, וישרעו ת"א ואתילידו, ובבראשית יִשְׁרְעוּ תַמִּים שָׂרָץ (א, ט) תרגם ירחשון מיא רחיש, וכתב הרמב"ן שם דפירש ישרעו מלשון תנועה, ויקראו השרצים כן בעבור שתנועתם תמידית, וע"ע מה שכתב שם והו"ד בפירושו שם, וכתב

¹⁰ כדין אותיות שאינן גרוניות המנוקדות בחטף אשר הוסבר כבר בעבר (וראה גם בגיליון תהלים יד) שאם הן לפני גרונית הן נקראות כחטף הגרונית שכאן הוא קמץ רחב.

¹¹ לא להשגיח בספרים ותיקוני קוראים למיניהם המדגישים את הלמ"ד.

¹² יש חומשים שהשתבשו

שם דלפ"ז היה לתרגם כאן רחשו, וכן להלן ז' כ"ח וְשָׁרַץ הַיָּאֵר צִפְרָדְעִים היה לתרגם כן דהיינו שנעו בכל הארץ, ומה שתרגם אתילידו כי עשה הלשון מושאל מן השרצים שהיו בתולדותם כשרצים לרוב עכ"ד.

והא דלהלן וְשָׁרַץ הַיָּאֵר צִפְרָדְעִים, תרגם וְשָׁרַץ וירבי, שהוא לשון גידול, ולא תרגם בלשון רחישו, נראה שבא לפרש שגידל היאור עוד צפרדעים, שלא היו בו די צפרדעים לרחוש בכל ארץ מצרים, וגידלם עתה במהרה, ואף דגם בבראשית דכתיב וְשָׁרְצוּ הַמַּיִם מִתְּפֹרֶשׁ שִׁיבְרָאוּ הַמַּיִם שְׂרָצִים וְלֹא שִׁינְעוּ הַשְּׂרָצִים הַקַּיִימִים בַּמַּיִם, י"ל דהתם שתרגם ירחשו שפירושו ינועו, הוא משום שבאמת נבראו כולם ביום הראשון כמו שפירש רש"י שם פסוק י"ד, אלא שנקבעו ביום שנגזר עליהם, וכמו שכתב שם פסוק כ"ד דמש"ה כתיב תֹּצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוּצָאָה בַלְבַד וְלֹא חִידוּשׁ דְּבַר, עוד י"ל דמה שתרגם כאן ירבי הוא לפרסם גודל הנס שגידלם עתה היאור במהרה.

זרע שמשון. וַיִּקַּם מֶלֶךְ חָדָשׁ וְגו' אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף. בסוטה (יא) מצינו דיש אומרים שלא היה זה מלך חדש, אלא רק נתחדשו גזרותיו, ומה שאמר ש'לא ידע את יוסף', היינו שעשה עצמו כאילו לא ידעו. והיינו שהתחיל להשתעבד בישראל ולצער אותם ועשה עצמו כמי שאינו יודע את יוסף מה שעשה למען מצרים. ויש לדקדק דיותר היה ראוי לומר אשר לא 'זכר' את יוסף, והיינו שלא זכר את הטוב והחסד שעשה יוסף למצרים, ומפני מה אמר אשר לא ידע. וי"ל עפ"י מה שאמרו (ברכות נה.) מפני מה מת יוסף קודם אחיו, מפני שנהג עצמו ברבנות. והנה מצינו במפרשים שאף שגזירת הגלות היתה שיהיו ישראל בגלות ת"ל שנים, אבל מפני קושי השעבוד שהיה לישראל במצרים נתקצר מנין השנים של הגלות. ולכך עתה כשאמר מלך מצרים 'הבה נתחכמה לו' וגו' והתחיל קושי השעבוד, אמר הכתוב זיקם מלך חדש... אשר לא ידע את יוסף, היינו שלא היה יודע מה שאירע ליוסף שנתקצרו שנותיו של יוסף בשביל רוב ההנאות ורוב הרבנות שלקח לעצמו יותר מן הראוי, וממילא מטעם זה עצמו מתקיים גם אותו הדבר להיפך, שיתמעט לישראל ימי גלותם מפני קושי השעבוד שישים עליהם, ואדרבה לפי רוב השעבוד שיעשה לישראל ממהר בכך את זמן גאולתם.

הרב יהושע גריינימן נר"ו. וַיִּשְׂמְרוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסֵּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיִּבְּנוּ עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפָרְעָה אֶת פְּתֹם וְאֶת רַעְמֶסֶס עֵינַן רַמְבַּ"ן ה' ד' שלא יתכן שכולם עבדו כל הימים דא"כ היו ממלאים כל ארץ מצרים ערים וכו', והנה בסוטה י"א א' אמרו שכל מה שבנו אבד מיד ואם כן איך זה תימא [צ"ל תמה], וזכמדומה שהיעב"ץ כתב משום שהיו בתים לעבודה זרה וכיו"ב ונענשו בזה, אך בפשוטו היה עונש למצרים שלא יתקיימו הבנינים. ואע"פ שראו הניסים לא מנע זאת מהמצרים לרדותם לחזור ולבנות כדי לייגעם, וכדי ליישב פירוש הרמב"ן צריך לדחוק דרק פיתום ורעמסס היו אובדים והשאר התקיימו והמצרים היו כמיליארד איש¹³ (עי' בראשונים), וממילא גם התרבו והיו זקוקים לבנינים רבים.

ג כב הרב חיים גריינימן ז"ל. וְשָׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכְּנֹתָהּ וְגו' וְשָׂמְתָם עַל בְּנֵיכֶם וְגו' צריך טעם למה נצטוו בדרך זו של שאלה ובלא להחזיר אח"כ, והרי היה אפשר לקיים וְאֲחֵרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל (בראשית טו, יד) ע"י ביזת הים וכיו"ב, ואפשר דהיו צריכים המקבלים לקבל כל אחד לפי מה שמגיע לו, ולכך נאות בדרך הזו, והיינו נמי ושמתם על בניכם ועל בנותיכם. ובסנהדרין צ"א א' איתא דגביהא בן פסיסא טען לבני אפריקה ממה שכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה (שמות יב, מ) תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבודתם

¹³ א"ה. לא בדקתי היכן מצא כן בראשונים, זה לא מציאותי.

במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, ואם מה שהשיב גביהא בן פסיסא דהיה זה שכר פעולה קושטא הוא ולא דיחוי בעלמא, יתכן עוד דגם המשאילים היה צריך להשאיל כל אחד לפי מה שהעביד ולמי שהעבידו¹⁴.

ב ד הרב מאיר גריינימן נר"ו. ותתעב אַחְתּוּ מְרַחֵק לְדַעַה מַה יַעֲשֶׂה לוֹ בְּסוֹף פְּרִשְׁתָּהּ בְּהַעֲלוֹתְךָ וְהָעֵס לֹא נִסַּע עַד הָאֶסֶף מְרִים פְּרִשְׁיִי שֵׁם זֶה הַכְּבוֹד חֶלֶק לָהּ הַמְּקוֹם בְּשִׁבִיל שְׁעָה אַחַת שְׁנַת־עֶכְבָּה לְמִשָּׁה כְּשֶׁהוֹשֵׁלְךָ לְיֵאוֹר שְׁנֵאמַר וְתִתְעַב אַחְתּוֹ מְרַחֵק וְגו', מִשְׁמַע שְׁעִשְׂתָּה בִּזְהָרָה מַעֲשֶׂה חָשׁוּב, וּבְסוֹטָה י"ג א' אִיתָא שְׁנַת־נִבְאָה עֵתִידָה אִמִּי שְׁתִּלְדַּבּ בֶּן שְׁמוּשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל כּו' עִמְדָה אֲבִיָּה וְנִשְׁקָה עַל רֵאשִׁי אִמֵּר לָהּ בְּתִי נִתְקַיְיֵמָה נְבוֹאָתְךָ וְכִיּוֹן שֶׁהִטִּילוּהוּ לְיֵאוֹר כּו' אִמֵּר לָהּ הִכֵּן נְבוֹאָתְךָ וְהֵינְי דְכִתִּיב וְתִתְעַב אַחְתּוֹ מְרַחֵק לְדַעַה מַה יַעֲשֶׂה לוֹ לִידַע מַה יִּהְיֶה בְּסוֹף נְבוֹאָתָהּ, גַּם הָא דְהַחֲזִירָה עִמְרָם הִיתָה בְּנְבוֹאָתָה בְּתוֹ כְּבִרְמִב"ן ב' א', וְהִרִי אִמְרָה לוֹ קֶשֶׁה גִזְרִתְךָ יוֹתֵר מִשֶּׁל פְּרַעָה כּו' כְּבִסוֹטָה י"ב א' וְאִיתָא בְּרִשְׁיִי יִשָּׁן ב' א', וְעוֹד אִיתָא בְּרִמְב"ן שֵׁם שְׁמֵרִים וְאִהְרֵן מְרַקְדִים לְפָנֵיהֶם (וְהוּא בְּסוֹטָה שֵׁם) וְאֵע"פ שֶׁהִיא אִהְרֵן קָטָן כּו' אוֹ מְרִים אַחְתּוֹ מִלְּמַדְתּוֹ, וְבוֹדָאֵי שְׁמַעְשָׁה שְׁנַעְשָׂה ע"י נְבִיאָה הִי מַעֲשָׂה גְדוֹל וְחָשׁוּב, וְהִרִי מְקַרָּא מִלֵּא כְּתַבָּה תוֹרָה וְתִתְעַב וְגו' לְהוֹרֹת לָנוּ עֵינֵינוּ זֶה, וְאִפְשָׁר שְׁאִחְרֵי שְׁצִיפְתָּה שְׁתִּתְקַיְיֵם נְבוֹאָתָה עִמְדָה עַל הַמְּשֻׁמֵּר בְּפִחַד וּבְדַאגָּה וְשִׁמְא יִצְטָרְכוּ בְּמַצֵּב הַסְּכָנָה הַזֹּאת לְאִיּוֹן הַשְּׁתַּדְּלוּת לְהַצִּילָהּ וְהִרִי הִי גַם בְּלִי מִזוֹן וְלֹא יִנָּק מִן הַמְּצַרִּיּוֹת כְּבִרְשִׁי פְּסוּק ז', וּבִאֲמַת אִמְרָה לְבַת פְּרַעָה הָאֵלֶּךְ וְקִרְאֵנִי וְגו' וּמִיד הַלְכָה בְּזִרְיוֹת לְקִרְאָה אֶת אִם הִילֵד כְּבִרְשִׁי ח' שֵׁם, וְהַעֲלִימָה אֶת דְּבָרֶיהָ ע"י בְּסוֹטָה י"ב ב', וְזִכְתָּה לְהַצִּילָהּ, וְיִלְדַּם דְּמִשׁוּ"ה הִגִּיעַ לָהּ הַכְּבוֹד וְהָעֵס לֹא נִסַּע עַד וְגו', וְאִפְשָׁר דְּנִזְהַרָה גַם לְעִמּוּד מְרַחֵק שְׁלֵא יִהְיֶה הַיְכָר וְהַתְּעוֹרְרוֹת שְׁבֵאִים לְהַצִּיל יֵלֵד, וּבִאֲמַת נְעוּרֹתֶיהָ [שֶׁל בַּת פְּרַעָה] מִיַּחַד בַּהּ כְּבִרְשִׁי ה' שֵׁם.

ב יג הרב חיים גריינימן ז"ל. וְיִאֲמַר לְרִשְׁעֵי לְמַח תְּכָה רַעַךְ כְּתַב רִשְׁיִי דֵאֵע"פ שְׁלֵא הִכְהוּ, נְקִרָא רִשְׁעֵי בְּהִרְמַת יָד. וְלִמְדוּ כֵן בְּסִנְהֵדְרִין נ"ח ב' מִדְּקִאֲמַר לְמַח תְּכָה רַעַךְ לְמַח הַכִּיתָ לֹא נִאֲמַר אֲלֵא לְמַח תְּכָה אֵף עַל פִּי שְׁלֵא הִכְהוּ נְקִרָא רִשְׁעֵי¹⁵. וְאִין לּוֹמֵר דְּבִין הַכֹּאֵה לְהַכֹּאֵה אִמֵּר לוֹ לְמַח תְּכָה, וְהַעֲדִיף לּוֹמֵר לְמַח תְּכָה מִלְּמַח הַכִּיתָ כִּי מֵאִי דְהוּא הוּא¹⁶, דְּבִרִישָׁא דְקִרָא כְּתִיב נְעִים וּמִשְׁמַע דְּעֵדִיין לֹא הִגִּיעַ לְהַכֹּאֵה, (וּמ"מ אִי לֹא לְמַח תְּכָה, הִיא אִפְשָׁר לְפָרֵשׁ דְּכִבְרֵי הִגִּיעַ לְהַכֹּאֵה). וְאִיכָא מֵאֵן דֵאֲמַר בְּגִמְרָא דְהַמְרִים יָד עַל חֲבֵרֵי נְקִרָא חוּטָא, וְלְכֹאֲרָה רִשְׁעֵי גִרְעֵי מְחוּטָא, וְאִפְשָׁר דְּשֵׁם רִשְׁעֵי נּוֹפֵל גַּם עַל רִשְׁעֵי בְּלֵב אֵע"פ שְׁעֵדִיין לֹא עִשָׂה מַעֲשָׂה, וְאִתִּי לְאִשְׁמוּעִינֵן דְּחִשְׁבִּינֵן לִיהָ כְּעִשָׂה מַעֲשָׂה, אֵע"פ שְׁלֵא עִשָׂה, וְנְקִרָא חוּטָא. — לְכֹאֲרָה מֵהֵאִי קִרָא שְׁמַעִינֵן נְמִי דֵאֲפִילוּ לֹא הִגְבִּיָּה יָדוֹ אֲלֵא שְׁאִיִּים לְהַגְבִּיָּה נְקִרָא חוּטָא, וְאִם חוּטָא גִרְעֵי מְרִשְׁעֵי, יֵשׁ נְפִקוּתָא בְּזֶה לְעֵינֵינוּ פְּסוּל לְעוֹדוֹת, ע"י חו"מ ס"י ל"ד ס"ד בְּהַגְהָה.

ד יד זרע שמשון. וְיִחְרַר אֵף ה' בְּמִשְׁחָה וְיִאֲמַר תְּלֵא אַחְרֵן אַחֲרֵךְ וְגו' וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקִרְאָתְךָ וְרִאָּךְ וְשִׁמְח בְּלִבּוֹ. בְּמִדְרַשׁ (יְלִקוּט וְיִשְׁבֵּר רִמּוֹ קִמ"א) ע"פ ז' וְיִשְׁמַע רֵאבֵן וְיִצְלָחוּ מִיָּדָם (בְּרֵאשִׁית ל', כ"א), לְיִמְדֵךְ תוֹרָה דְרַךְ אֶרֶץ, שְׁכִשְׁאֲדָם עוֹשָׂה מַצוּהָ יַעֲשֶׂה אֹתָהּ בְּלֵב שְׁמַח, שְׁאִילוּ הִיא יוֹדַע רֵאבֵן שֶׁהִקְבִּיָּה כּוֹתֵב עָלָיו ז' וְיִשְׁמַע רֵאבֵן וְיִצְלָחוּ מִיָּדָם, בְּכַתְּפֵי הִיא טוֹעֵנָה וּמוֹלִיכָה אֶצֶל אֲבִיו. אִילוּ

¹⁴ א"ה. נתבאר אצלנו בעבר ששאלה אינה בהכרח לקיחת דברים על מנת להחזיר אותם. שאלה מתפרשת בקשה, והשאלה היא נתינה, חנה אמרה על שמואל הַשְּׂאֵלָתָהּ לִי (שמואל א' א. כח) וכוונתה שהוא ישאר כל ימי חייו בבית ה'.

¹⁵ א"ה. בפשוטו של מקרא לְמַח תְּכָה מִלְּמַח הַכִּיתָ אתה מכה.

¹⁶ מרע"ה מעדיף בהוכחה שלו למנוע הכאה, מאשר להוכיח על מה שהיכה בעבר. ראייתו מהמלה נעים אינה מובנת כי הרבה מריבות מגיעות לחילופי מהלומות. וכאמור, פשוטו של מקרא – למה אתה מכה.

היה יודע אהרן שהקב"ה כותב עליו זרעך ושמח בלבו, בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו וכו'.

והוא תמוה מאד, וכי צדיקים כאלה היו עושים מעשה שלא לשם שמים ורק בשביל כבודם שהתורה תכתוב מעשיהם. ויש לומר שאהרן היה סובר שאע"פ שהוא היה הגדול והקב"ה בחר במשה הקטן ממנו, היה די לשמוח בלבו ושלא להתרעם על מדותיו של הקב"ה ושלא להתקנאות בו, אולם אינו צריך להראות סימני שמחה לאחרים. אבל אם היה יודע שהקב"ה יאמר למשה זרעך ושמח בלבו, שכוונת הקב"ה להודיע למשה ולהבטיחו שאהרן לא יתקנא בו כדי שלא יהיה למשה צער זה, בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו, כדי שמשה יהיה ברור ובטוח שאין לאהרן אחיו תרעומת עליו ואינו מתקנא בו כלל אלא שמח עם כל מה שהקב"ה עושה עמו.

ד כד. חזון איש. איסור בל תאחר בעיכוב מלמול

וַיְהִי בַדְרֹךְ בַּמְּלֹךְ וַיִּפְגְּשׁוּהוּ ה' וַיִּבְקֶשׁ הַמִּיתוֹ

כתב רש"י דמפני מה נענש לפי שנתעסק במלון תחלה. יש לעיין במצוה שאין זמנה קבועה מאימתי קעבר עלה, (א"ה, בבל תאחר¹⁷) והנה במ"ק ז' ב' ילפינן דממתינין לדבר מצוה ולדבר רשות ואיכא למ"ד דאין ממתינין לדבר רשות, ומשמע לכאורה דאם נשתהה בשביל הפסד ממון עובר בעשה, וא"כ בכל מצות דליכא קרא דממתינין לדבר הרשות עובר מיד, ומיהו מצינו בחליצה ויבוס שאינו חייב מיד ואמרינן פסחים ד' א' שאם ממתין אינו עובר רק משום זירוז, ומיהו התם במצוה שזמנה קבועה והרי אמרה תורה שאינו עובר עד שיעבור היום, ומיהו נראה דבכל מצוה שאין זמנה קבועה ממתין בין לדבר מצוה בין להפסד ממון והא דאצטריך קרא בנגעים דחמירי טפי דחייב על קציצתו וכתוב בהו הַשְׁמֵר (דברים כד, ח), א"נ קרא אשמועינן דממתין ואין בו משום זירוז, וה"ה בשאר מצות ממתין לדבר מצוה ולדבר רשות וכדאמר נדרים ל"ב א' במשה שנענש שנתעסק במלון תחלה מכלל דמותר מן הדין, ומיהו אם מתעכב בלא טעם אפשר דעובר בעשה, ואפשר דכל שדעתו לקיימה אינו עובר בעשה וכעין שכתבו תו' פסחים כ"ט ב' במשה חמץ ע"מ לבערו והא דאצטריך קרא שבת כ"ד ב, שאין מילה [שלא] בזמנה ושריפת נותר דוחה יו"ט ולא קרינן ל' ממתין לדבר מצוה דכיון דמלאכת מצוה מותר ביו"ט אין כאן חילול יו"ט כמו קרבנות הבאין בשבת ואין ראוי להמתין ולא קרינן בזה אפשר לקיים שניהם ובצדקה דאמר ר"ה ו' א' דקאי עלי' בבל תאחר לאלתר יש להסתפק אי ממתין לדבר מצוה ולדבר רשות, ולמש"כ ר"ן נדרים ח' א' דבפיך לאו דוקא צדקה אלא כל קבלת מצוה א"כ י"ל דקאי עליהו בבל תאחר לאלתר, ומיהו מצות שלא קבל עליו אלא התורה חייבתו אין בהו בל תאחר, ועיי' בכורות י"ג א' לענין מצות פדיו ועריפה. (נגעים סי' י"ג ס"ק י"ז).

ד לא ילקוט סופר. וַיֵּאמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ בִּי פֶקֶד ה'. קשה דהול"ל זיישמעו ויאמן. ונ"ל דעל האותות לא סמכו בני ישראל כלל, כדכתב הרמב"ם (פ"ח יסוה"ת ה"א), וז"ל: משה רבנו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי, שאפשר שיעשה האות בכשוף, רק סמכו ע"י שסימן מסר להם יוסף הגואל בלשון 'פקד'. וזה שאמר הכתוב וַיֵּאמֶן הָעָם ע"י וַיִּשְׁמְעוּ בִּי פֶקֶד ה', שאמר בלשון 'פקד', דמזה הסימן וַיֵּאמֶן הָעָם.

ה ב הרב חיים גריינימן ז"ל. וַיֵּאמֶר פְּרַעַה מִי יִי אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹל לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל

¹⁷ כי תדר גדר לוי אלהיך לא תאחר לשלמו (דברים כג, כב) ובלשון חכמים 'בל-תאחר'.

בסנהדרין צ"ד א' תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה פרעה שחירף בעצמו נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו בעצמו, ופי' רש"י שחירף בעצמו הוא עצמו ולא על ידי שליח לא היה ביזוי כל כך, ולכך הקדוש ברוך הוא כמו כן נפרע ממנו בעצמו ולא נתבייש כל כך, דאינו דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן.

וצ"ע דבפשוטו מתפרש איפכא, דחירף בעצמו עונו גדול, וכן בהגדה הזכירו לשבח שהקב"ה בעצמו נפרע ממנו ולא ע"י שליח, ועיי' במהרש"א.

ה יח ילקוט סופר. וְעַתָּה לְכוּ עֲבַדוּ וְתִבְּן לֹא יִנְתְּן לָכֶם וְתִבְּן לְבָנִים תִּתְּנוּ. צ"ב לשון 'תוכן', דהול"ל זומספר לבנים תתנו'. ויש לומר, דאמר להם פרעה שלא תחשבו לעשות הלבנים בלא תבן כראוי, לכן הזהיר ואמר 'תוכן', היינו האיכות של הלבנים להיות ממולאים בקש כראוי כן תתנו אותם.

הפטרה(ו)ת שמות

הרב גור-אריה צור נר"ו הפטרת שמות

הפטרת שמות נחלקת לשלש הפטרות שונות לפי הנוסחים השונים. למנהג אשכנז קורין בספר ישעיהו, מפרק כז פסוק ו עד פרק כח פסוק יג בתוספת שני פסוקים מפרק כט פס' כב' כג'.

למנהג הספרדים קורין בספר ירמיהו מפרק א' א – ב' ג ללמד ששליחותו של ירמיהו כשליחותו של משה שסרב בתחילה עד אשר נתרצה.

ולמנהג התימנים קורין בספר יחזקאל ט"ז א-יד שם מבואר כי אחרי מות יוסף ואחיו היו עם בני ישראל כילד שאין בו כח לפרנס עצמו והושלכו ע"פ השדה לעבוד עבודתם ובא הקב"ה וחמל עליהם והבטיחם על הגאולה והפרם והרבים ובבוא הזמן הוציאים ממצרים וקרבתם לפני הר סיני ונתן להם התורה כאלו לקחם לו לאשה בכתובה וקדושין והביאים לארץ הקדושה ועשה א"כ עמהם חסד הרבה: (מצודת דוד)

ההפטרה למנהג האשכנזים¹⁸: בספר ישעיהו, מפרק כז פסוק ו עד פרק כח פסוק יג בתוספת שני פסוקים מפרק כט פס' כב' כג': ובה יבואר הקשר לפרשה בכמה אופנים:

לכאורה, הקשר הפשוט של ההפטרה לפרשה הוא בפסוק הראשון: הַבָּאִים יִשְׂרָאֵל יַעֲקֹב כנגד מה שנאמר בפרשה וְאַלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם. וכמבואר על ידי רש"י שם: הַבָּאִים יִשְׂרָאֵל יַעֲקֹב יַעֲקֹב וְצִיֵּן וְפָרַח וְיִשְׂרָאֵל וּמְלֹאֵוּ פָּנֵי תַבַּל תְּנוּבָה: פירש"י: הלא ידעתם מה עשיתי בראשונה הַבָּאִים לַמִּצְרַיִם אשר השריש יַעֲקֹב צצו ופרחו שם [וישראל] עד (אשר) מלאו פני תבל תנובה.

וכן פירש"י בפסוק שלאחריו: הַכְּמַכְת מִכְּהוּ הַכְּהוּ אִם פְּתַרְג הַרְגוּ הַרְגוּ: הראיתם בגבורתי שכמכת המכה [את] יַעֲקֹב הכיתיו [את מצרים], הם טַבְעוּם במים ואני טַבְעֵתִים במים, וכוונתו לומר שהיא גבורת ה' להכות בדרך של מדה כנגד מדה. וזה שהמשיך הפסוק לאחריו ואמר: בְּסֹאֲסָאָה בְּשִׁלְחָה תְרִיבְנָה הִגָּה בְרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְיוֹם קָדִים. וכדפירש"י רש"י בסאסאה. באותה מדה. ויהיה פירוש המלה כאומרו סאה

¹⁸ רחמים שר-שלום נר"ו ציין שהחק-לישראל שפסוקי הנביאים שלו הן מההפטרה של הפרשה מביא פסוקים מההפטרה האשכנזית, ודברי ירמיהו אינו מופיע כלל בחק-לישראל.

בסאה, כלומר מדה במדה. בשלחה תריבנה. כששילחה מצרים את ישראל תריבנה המדה בסאה שלה: הגה ברוחו הקשה. הגה. דבר בדבורו הקשה : ביום קדים. ביום ויולך ה' את תים ברוח קדים עזה (שמות יד, כא): וכן פירש רש"י בפרשת יתרו, להודיע גבורתו של הקב"ה על ידי מדה כנגד מדה. [יתרו, שמות יח, יא] עתה ידעתי כי- גדול יהוה מפל-האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם: וכפירושו שם: אשר זדו. אשר הרשיעו. ורבותינו דרשוהו (סוטה יא.) לשון ויזד ועקב נזיד (בראשית כה, כט), בקדרה אשר בשלו בה נתבשלו. והיא מדה כנגד מדה, ובזה ידע יתרו כי גדול ה' מכל האלהים. ובשימת לב, הפסוק בו פותחת ההפטרה תבאים ושרש יעקב, הוא המשך למה שנאמר בנבואת ישעיהו לפני כן: [כו, א] ביום ההוא [והכוונה לעתיד לבוא] יפקד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על כל המלכים המתגאים כפרעה וכסנחריב וכן פסוק ב ידבר על לעתיד לבוא: ביום ההוא פרס חמר ענו לה: ופירש רש"י ביום ההוא בעת הגאולה ישירו לישראל זו היא כרם חמר הוציאה יינה הטוב.

ואשר על כן יהיה פירוש תבאים לא רק על ישראל אלא גם על הימים תבאים, ימי הגאולה. ויהיה ערך הבאים כערך ביום ההוא. וכן פירש מצודת דוד: תבאים. תחסר מלת בימים ור"ל בימים תבאים, וכאומר אם מאז לא הערתי כל חמתי כ"ש בימי הגאולה ארחם עליהם ויתן יעקב את שרשיו להיות מתפשט למרחוק וישראל יציץ ויפרח ר"ל לימשלו עד למרחוק ויגדלו עד מאד. ולפי זה תבואר מדת בסאסאה מדה כנגד מדה על ישראל לטובה, [מצודת דוד] ר"ל במדה שחטאו במדה ההיא נפרע מהם [ולא יותר מכך], ולא העיר כל חמתו כפי שהעיר חמתו יתר על המדה על הגויים אשר הצרו לישראל. וזה שאמר הנביא וחזר פעמיים: כי

צו לצו צו לצו קו לקו קו לעיר שם זעיר שם:
 כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל-העם הזה:

והיה להם דבר-ה' צו לצו צו לקו קו לעיר שם זעיר שם למען ילכו וכשלו אחרו ונשברו ונוקשו. כי מורה להם הנביא על מדה כנגד מדה, וכפירוש רש"י: והיה להם דבר ה' וגו'. כמדתה ימדוד להם. ופירושו: ואע"פ שמדה כנגד מדה זו לא בטובת עם ישראל ידבר, אע"פ כן יש בה מדה טובה שלא ילקו אלא צו לצו קו לקו זעיר שם זעיר שם, ולעומתם יביא פורענותם של הגויים במדה רבה: והיה ביום ההוא יחבט יהוה משבולת הנהר עד נחל מצרים ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל: ופירש מצודת דוד יחבט ה'. ר"ל כמו שחובטין את השבלים במקל להסיר התבואה מן הקשין כן יסיר את ישראל מבין האומות : משבולת הנהר. מארץ אשור היושבים על נהר פרת עד נחל מצרים ר"ל מכל המקומות שבין זה לזה יפריש את ישראל מבין האומות : ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל: ובזה יסיים ההפטרה בדבר טוב כאשר היה במצרים: והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדיחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בחר הקדש בירושלם:

ולעומקו של מקרא יש לומר כי כאן גילה הנביא כיצד הגאולה העתידה שרשיה מצויים בירידה למצרים. ולכן נאמר גם בנביא וגם בפרשה: תבאים, ותרגם אונקלוס דעלו. הרי ביאר התרגום לשון הביאה למצרים בלשון עלייה, וכפי שאמר להם משה רבנו לישראל: [דברים יבב] בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמה ה' אלהיך ככוכבי השמים לרב. ואם בנבואת משה רבנו כד, על מה שהיה להם בעבר, לעתיד לבוא על אחת כמה וכמה. וכפי שהבטיח הקב"ה לאברהם [בראשית כב, יז] כי-ברך אברכך והרבה ארבה את-זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על-שפת תים. ואשר

על כן, לסיום ההפטרה הוסיפו שני פסוקים מפרק כט, [פסוקים כב,כג] לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו: והוינן בה, מאי אשר פדה את אברהם? ויש לומר אשר פדה יעקב את ההבטחה שהבטיח הקב"ה לאברהם, כאשר קיים בעצמו הפאים מצרימה, בדרך של עלייה לקיום ההבטחה לעתיד לבוא ביום ההוא. ביום ההוא שבו יתקיים: כי בראתו ילדיו מעשה ידי בקרב יקדישו שמי ויקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריעו: וכפידוש המלבי"ם: והקדישו את קדוש יעקב שע"י קדושת מעשיהם יוקדש שם ה' ועי"כ ואת אלהי ישראל יעריעו. זה שנאמר בהפטרה הפאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל ומלאו פני-תבל תנובה: היא קידוש שם שמים בעולם. ועל דרך הצח ייאמר, אל תקרי תנובה אלא תבונה. וכעניין שאמר פרעה: לא תאספון לתת תבון לעם, שהקב"ה היא מבוננהו בבניין של תבונה, בבחינת [ישעיהו יא,ט] כי מלאה הארץ דעה את ה' פמים לים מכסים.

א"ה. יש דרשה ידועה על המקרא אל בית יעקב אשר פדה את אברהם מההפטרה. דרשה זו טופלה ע"י ידידנו הרב גור אריה צור נר"ו בגליון תולדות ודבריו מובאים כאן. יש ליתן טעם לאומרו פדנה ארם.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הרמז והסוד, ירמוז הכתוב פדנה ארם לפסוק לכן כה אמר ה' אל-בית יעקב אשר פדה את-אברהם וגו'. והוינן בה, מי פדה את אברהם? לפשוטו של מקרא וכן פירש רש"י, הקב"ה פדה את אברהם מאור כשדים. וסרסוה ופרשהו: לכן כה-אמר ה', אשר פדה את-אברהם, אל-בית יעקב וגו'. א"ה. הנושא במקרא הזה הוא ה', אלא שה'לואי' (הכינוי) עבר בחצי הפסוק הזה אל אחרי המושא בית יעקב.

אך מדרשו אינו כן. גם במדרש רבה וגם בזה"ק (ויקרא נ"ז עמ' א') ידרשו שיעקב הוא אשר פדה את אברהם. שכל מה שהקב"ה פדה את אברהם מאור כשדים הוא בשביל יעקב שלימא. שנאמר: לכן כה-אמר ה' אל-בית יעקב אשר פדה את-אברהם, וקרי ביה: יעקב אשר פדה את-אברהם. לא בזכות עצמו נפדה אברהם שהרי יצא ממנו ישמעאל. ולא בזכות יצחק נפדה אברהם, שהרי יצא ממנו עשו הרשע. אלא בזכות יעקב שלא היה פסול בזרעו. הוי אומר: יעקב אשר פדה את-אברהם.

ובאומרו פדה את-אברהם, יתכוון הכתוב להסביר באיזו זכות ניצל אברהם מאש הכבשן באור כשדים. שאם תאמר בזכות עצמו, הרי יצא ממנו ישמעאל. ואם תאמר בזכות יצחק הרי יצא ממנו עשו. אלא ודאי בזכות יעקב שהיתה מיטתו שלימה. וזה כוונתו באומרו: יעקב אשר פדה את-אברהם.

א"ה. קשה לקבוע אם קידוש ה' גדול יותר בהצלה או שמא אם ימות על קידוש ה' כהרבה שכך עלה להם. כאן רואים שזכות אברהם לא הספיקה, וגם זכות יצחק לא הספיקה בגלל עשו. והוא ניצל בזכות יעקב.

וכמובא בזה"ק: (דף נ"ז ע"א) רבי חזקיה פתח ואמר, לכן כה אמר יי' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וגו'. האי קרא קשיא, לכן כה אמר יי' אשר פדה את אברהם מבעי ליה. מאי, כה אמר יי' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם.

אלא הא אוקמוהו והא אתמר, דיעקב פדה את אברהם ודאי. דבההיא שעתא דנפל בגו נורא דכשדאי, דנו דיניה (ס"י) ואמרו קמי קודשא בריך הוא, בגין מאי ישתזיב האי, זכות אבהו לית ליה. אמר ליה, ישתזיב בגין בנוי, דהכי תניא, ברא מזכי אבא. אמרו, הא

יִשְׁמְעָאֵל דְּנִפְיָא מְנִיָּה. אָמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הָא יִצְחָק, דְּיוֹשִׁיט קְדָלִיָּה עַל גְּבִי מוֹדְבָחָא. אָמְרוּ, הָא עֵשׂוּ דְנִפְיָא מְנִיָּה. אָמַר, הָא יַעֲקֹב, דְּאִיְהוּ כּוּרְסִיָּא שְׁלִימָתָא, וְכָל בְּנוֹהֵי שְׁלִימִין קָמְאִי. אָמְרוּ, הָא וְדֵאִי בְּזֻכּוֹתָא דָּא יִשְׁתַּזְיַב אַבְרָהָם הָדָא הוּא דְכַתִּיב, יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם.

ולעומקו של מקרא יש לומר שלזה ירמוזו אליו מליא פדנה ארם שהם בהיפוך אותיות נפדה אברהם. נפדה אברהם על ידי יעקב בלכתו פדנה ארם להקים שם שבטי יה שאין בהם פסול.

תָּן לְחֶכֶם וְיַחֲכֶם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בגושאים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

© בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ©